
УДК 657:004
JEL Classification: M41
DOI: 10.31767/nasoa.2024.si07

І. Д. ЛАЗАРИШИНА,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування
e-mail: lazaryshyna_inna@nubip.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1183-7530>;

І. О. СІЧКАР,
аспірант кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів і природокористування
e-mail: designrovno@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9809-2827>

Методичне забезпечення аналізу товарних запасів на торговельних підприємствах України: сучасний стан та напрями вдосконалення

У статті наведено результати дослідження сучасного стану методичного забезпечення аналізу товарних запасів на торговельних підприємствах України; критично осмислено наявні підходи до побудови аналітичної системи та запропоновано напрями її удосконалення відповідно до викликів цифровізації, зростання інформаційного навантаження на систему обліку та потреб стратегічного управління. Обґрунтовано, що наявні підходи мають фрагментарний характер, не враховують галузевої специфіки, зовнішніх ризиків і змін в облікових технологіях, що знижує аналітичну інформативність і ускладнює прийняття управлінських рішень. Виокремлено три ключові методологічні аспекти: визначення меж системи аналізу, правила розподілу витрат між потоками запасів, а також стандартів якості даних і припущень. Показано, що недостатня увага до цих аспектів призводить до викривлення результатів, втрати відтворюваності аналітичних процедур і зниження ефективності управління.

Авторами запропоновано концепцію комплексного методичного забезпечення, що передбачає інтеграцію обліку, аналізу та контролю в єдиному цифровому середовищі ERP-класу та застосування адаптивних алгоритмів. Розроблено: 1) алгоритм встановлення меж системи з урахуванням логістичних і реверсивно-утилізаційних процесів; 2) модель розподілу витрат на основі показників корисності та вартості; 3) матрицю якості даних із зазначенням джерел, рівня репрезентативності та припущень. Запропоновано багатофакторну класифікацію запасів за часом, ціною, попитом і функцією, що дає змогу деталізувати аналіз під конкретні управлінські цілі. Доведено, що ці рішення сприяють підвищенню достовірності аналітичних висновків, ідентифікації ризиків, оптимізації витрат і зростанню рентабельності товарообігу. Зроблено висновок, що формування сучасної методології аналізу товарних запасів є не лише інструментом підвищення ефективності обліку, а й стратегічним ресурсом для досягнення гнучкості, стійкості та конкурентоспроможності торговельних підприємств в умовах посткризового розвитку.

Узагальнено основні вимоги вітчизняних нормативних документів і сучасних науково-практичних публікацій щодо аналітики запасів, а також окреслено напрями їх адаптації до сучасних умов функціонування підприємств торгівлі.

Типові проблеми, як-то формалізований підхід до аналізу, розрізненість джерел даних і відсутність чітких методик розподілу витрат, розглянуто з позицій удосконалення методичного забезпечення. Запропоновано їх подолання шляхом застосування цифрових інструментів, інтеграції функцій обліку, аналізу та контролю в єдиному інформаційному середовищі, а також оновлення внутрішніх регламентів підприємств.

Ключові слова: торговельні підприємства, товарні запаси, аналіз запасів, розподіл витрат, облік і контроль, цифрові інструменти, ERP-системи, управління запасами.

I. D. LAZARYSHYNA,

Dsc (Economics), Professor,

Professor of department of Statistics and Economic Analysis,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

e-mail: lazaryshyna_inna@nubip.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1183-7530>;

I. O. SICHKAR,

PhD Student, Department of Statistics and Economic Analysis,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

e-mail: designrovno@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9809-2827>

Methodological Support for Inventory Analysis at Ukrainian Trade Enterprises: Current State and Directions for Improvement

The article presents the results of a study on the current state of methodological support for inventory analysis at trade enterprises in Ukraine. Existing approaches to building analytical systems are critically assessed, and directions for their improvement are proposed in line with the challenges of digitalization, increased informational load on accounting systems, and the needs of strategic management. It is substantiated that the current approaches are fragmented, do not take into account industry specifics, external risks, or technological changes in accounting, which reduces the informativeness of analytical indicators and complicates decision-making. Three key methodological aspects are identified: defining the boundaries of the analysis system, rules for cost allocation between inventory flows, and standards for data quality and assumptions. It is shown that insufficient attention to these aspects leads to distorted results, a loss of repeatability in analytical procedures, and reduced management effectiveness.

The authors propose a concept of comprehensive methodological support, which involves the integration of accounting, analysis, and control functions into a unified ERP-class digital environment, along with the use of adaptive algorithms. The following components have been developed: (1) an algorithm for defining system boundaries, taking into account logistics and reverse-utilization processes; (2) a cost allocation model based on utility and value indicators; and (3) a data quality matrix indicating sources, representativeness, and assumptions. A multi-factor inventory classification based on time, price, demand, and function is proposed, enabling detailed analysis tailored to specific management objectives. It is proved that these solutions enhance the reliability of analytical

conclusions, facilitate risk identification, optimize inventory-related costs, and contribute to increased profitability of turnover. It is concluded that forming a modern methodology for inventory analysis is not only a tool for improving accounting efficiency, but also a strategic resource for achieving flexibility, resilience, and competitiveness of trade enterprises in a post-crisis economy.

The article summarizes key requirements from national regulatory documents and current scientific-practical publications on inventory analytics, and outlines directions for their adaptation to the present conditions of trade enterprises. Typical issues such as formalized analysis, fragmented data sources, and the lack of clear cost allocation methods are considered from the perspective of improving methodological support. Their resolution is proposed through the use of digital tools, integration of accounting, analysis, and control functions within a single information environment, and the revision of internal enterprise regulations.

Keywords: *trade enterprises, inventory, inventory analysis, cost allocation, accounting and control, digital tools, ERP systems, inventory management.*

Постановка проблеми. Раціональне управління товарними запасами є критичним фактором стабільності функціонування та забезпечення безперервності операційної діяльності торговельних підприємств. В умовах динамічного розвитку ринку, логістичних ускладнень, зростання витрат і нестабільного попиту саме товарні запаси формують основу адаптаційної здатності підприємства до зовнішніх викликів. Проте сучасна практика аналізу товарних запасів часто характеризується фрагментарністю, використанням формальних підходів і відсутністю методичної адаптації до галузевої специфіки, що знижує ефективність управлінських рішень.

Науково обґрунтоване методичне забезпечення аналізу товарних запасів дає змогу не лише підтвердити достовірність даних бухгалтерського обліку, а й сформуванню інформаційне підґрунтя для оцінки результативності товарних операцій, виявлення чинників, що обмежують ефективність, і формування шляхів підвищення рентабельності товарообігу. З огляду на це зростає потреба у комплексному підході, що передбачає інтеграцію обліку, аналізу та контролю, застосування чітких процедур розмежування системи аналізу, методів розподілу витрат і формалізації припущень щодо джерел інформації.

Попри наявність окремих напрацювань у сфері аналізу, сучасні методичні рекомендації часто ігнорують відмінності у типах запасів, технологічних особливостях обліку, інтенсивності товарних потоків і ризиках, що супроводжують діяльність торговельних підприємств. Крім того, відсутність класифікації товарних запасів за критеріями попиту, ціни, нормування чи стабільності ускладнює об'єктивну оцінку їхнього впливу на фінансові результати.

Отже, актуальною темою для дослідження є поглиблення теоретичних і методичних підходів до аналізу товарних запасів з урахуванням особливостей обліку, галузевої специфіки та сучасних інформаційних потреб управлінської системи.

Аналіз досліджень та публікацій. Методичне забезпечення обліку та аналізу товарних запасів вивчали А. Тіллман, Т. Еквалл, Р. Кроуфорд, О. Кудирко, О. Курило, Л. Дичко, І. Крупельницька, Т. Євась, І. Савченко, І. Нагорна та інші. Ними висвітлено окремі аспекти класифікації запасів, розподілу витрат і процедур внутрішнього контролю в умовах нормального функціонування торговельних підприємств.

Разом із тим відсутній цілісний підхід до визначення меж системи аналізу (чи охоплювати логістику, повернення, утилізацію); формалізованого децентралізованого розподілу спільних витрат між різними товарними потоками; документування припущень і критеріїв якості даних у побудові аналітичних моделей. Ці невизначеності ускладнюють порівнянність результатів і знижують достовірність управлінських висновків, що обумовлює потребу в поглибленому опрацюванні методології.

Мета статті – навести результати всебічного дослідження сучасного стану методичного забезпечення аналізу товарних запасів на торговельних підприємствах України; критично осмислити наявні підходи до побудови аналітичної системи та обґрунтувати напрями її удосконалення відповідно до викликів цифровізації, зростання інформаційного навантаження на систему обліку та потреб стратегічного управління.

Завдання дослідження: по-перше, виявити методологічні розриви, зокрема відсутність єдиного підходу до встановлення меж системи аналізу, нечіткість у застосуванні принципів розподілу витрат між товарами з різним призначенням і складністю контролю за якістю вихідних даних; по-друге, проаналізувати відповідність наявних методик міжнародним практикам, що реалізуються через інтеграцію облікових, аналітичних та управлінських функцій в ERP-системах; по-третє, сформулювати теоретичну та практичну базу для побудови адаптивної, багатоаспектної, відтворюваної системи аналізу, яка забезпечуватиме релевантність висновків для прийняття управлінських рішень у мінливому економічному середовищі.

Особливу увагу приділено розробленню пропозицій з удосконалення методичного інструментарію: включення в алгоритми аналізу логістичних, зворотних та утилізаційних потоків, використання нових методів алокації витрат на основі показників корисності, уточнення підходів до класифікації запасів із урахуванням мультифакторного аналізу. Доцільно розглядати адаптацію та гармонізацію національних методичних положень із міжнародними стандартами з урахуванням специфіки торговельної діяльності, обмежень цифрової інфраструктури підприємств і потреб у підвищенні точності, прозорості та відтворюваності аналітичної інформації. Стаття сприятиме формуванню нової моделі аналітичної роботи із запасами, що забезпечить ефективне ресурсне планування, оперативне реагування на ринкові коливання та підвищення загальної рентабельності товарообігу.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наукових підходів дає змогу виокремити ключові положення щодо методичного забезпечення аналізу товарних запасів. Важливим є чітке визначення граничних меж системи аналізу: необхідно обґрунтовано вирішити, чи охоплює аналітика лише складські залишки або також включає логістику, повернення, втрати, реверсивні потоки або утилізацію [1]. Це має критичне значення для формування відтворюваної, достовірної інформаційної бази, яка лягає в основу управлінських рішень і фінансового планування.

У випадках, коли товарні запаси беруть участь у кількох господарських процесах одночасно, надзвичайно актуальним є вибір методів алокації витрат, наприклад, на транспортування, зберігання або оброблення. Залежно від контексту це може бути розподіл за питомою вагою, корисністю, ринковою вартістю або нормативами [2]. І. Савченко наголошує, що відсутність уніфікованих алгоритмів розподілу призводить до викривлення фінансової інформації та спотворення аналітичних висновків [3].

Аналіз нормативних документів і практичних матеріалів [3–6] підтверджує, що методичне забезпечення аналізу запасів у торгівлі залишається переважно фрагментарним, часто не узгодженим із бухгалтерським обліком і системою внутрішнього контролю. Бракує інструментарію для аналізу впливу запасів на ключові фінансові показники — рентабельність, ліквідність, оборотність. Крім того, сучасні методики часто ігнорують галузеві та функціональні особливості, як-то сезонність, рівень попиту, терміни реалізації, швидкість обігу [7].

З огляду на виявлені проблеми авторами запропоновано впровадити уніфікований аналітичний алгоритм, що забезпечить структурність і системність оцінки товарних запасів. Алгоритм має включати:

- аналіз динаміки і структури запасів за періодами;
- обчислення коефіцієнтів оборотності у розрізі товарних груп;
- факторний аналіз впливу обсягів запасів на витрати й дохід;
- виявлення надлишкових, неліквідних та «уповільнених» запасів.

Така деталізація підвищує надійність результатів порівнянь аналітичних індикаторів із бізнес-цілями підприємства та підвищення прозорості прийняття рішень.

Результати дослідження свідчать про необхідність інтеграції облікових, аналітичних і контрольних функцій у межах єдиного інформаційного середовища ERP-класу. Це дає змогу не лише синхронізувати дані, а й автоматизувати частину рутинних операцій, зменшити ризики дублювання чи втрати інформації та забезпечити оперативну аналітичну звітність [3, 8].

Враховуючи національні й зарубіжні підходи, запропоновано:

- застосування адаптивних методик розподілу витрат із використанням цифрових індикаторів (вартість, попит, частка участі);
- запровадження багатовимірної класифікації запасів (за ціною, періодом зберігання, стабільністю попиту, функціональною належністю);
- обов'язкова фіксація джерел даних, рівня репрезентативності та аналітичних припущень як частини матриці якості інформації.

Висновки. У ході дослідження виявлено наявність системних методологічних прогалин у підходах до аналізу товарних запасів, що застосовуються торговельними підприємствами України. Переважна більшість підприємств здійснює аналітичну діяльність на основі фрагментарних і формалізованих підходів, які не відображають реальної динаміки ринку, особливостей галузі, ризиків втрат або цифрової трансформації облікових процедур.

Наявні методики не забезпечують достатнього рівня релевантності, відтворюваності та адаптивності, що унеможливує ефективне використання даних аналізу для стратегічного та оперативного управління. Така ситуація знижує прозорість логістичних процесів, ускладнює планування закупівель і дистрибуції, а також підвищує ризики нераціонального накопичення запасів.

Для усунення цих недоліків обґрунтовано доцільність впровадження низки напрямів удосконалення методичного забезпечення аналізу запасів:

- визначення меж системи аналізу з урахуванням логістичних, реверсивних і утилізаційних процесів;
- розроблення алгоритмів розподілу витрат за критеріями вартості, корисності та участі у бізнес-процесах;
- уніфікація вимог до обґрунтованості вихідних даних і документування припущень;
- системна інтеграція обліку, аналізу та контролю на платформі ERP-класу;

- класифікація запасів за кількома факторами (вартість, попит, термін обігу), що дає змогу гнучко адаптувати аналітичні моделі.

Необхідно приділяти увагу впровадженню адаптивних, цифрово-орієнтованих моделей аналізу, які забезпечують оперативність оновлення інформації, скорочення ручних розрахунків, автоматичне виявлення аномалій та підтримку управлінських рішень у режимі реального часу.

Стратегія вдосконалення методичного забезпечення має бути побудована на системному підході, орієнтованому на прозорість, цифрове оброблення, формування єдиної інформаційної бази та врахування інституційних обмежень українського ринку.

Отже, формування сучасної методології аналізу товарних запасів є не лише інструментом підвищення ефективності обліку, а й стратегічним ресурсом для досягнення гнучкості, стійкості та конкурентоспроможності торговельного підприємства в умовах посткризового розвитку. Запропоновані в статті алгоритми, моделі та підходи є результатом авторських розробок і можуть бути використані як основа для формування внутрішніх методик підприємств.

Список використаних джерел

1. Tillman A.-M., Ekvall T., Baumann H., Rydberg T. Key methodological issues in life cycle inventory analysis of paper recycling. *Journal of Cleaner Production*. 1999. Vol. 7 (4). P. 267–275. DOI: 10.1016/S0959-6526(99)00149-3
2. Crawford R. H. Validation of a hybrid life cycle inventory analysis method. *Journal of Environmental Management*. 2008. Vol. 8 (3). P. 496–506. DOI: 10.1016/j.jenvman.2007.03.024
3. Savchenko I., Nagorna I. The evaluation of methodological aspects of the trade enterprises financial stability analysis. *Buhalterinè apskaitos teorija ir praktika*. 2018. Vol. 17–18. P. 85–96. DOI: 10.15388/batp.v0i1.11955
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996 XIV (чинна версія від 03.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
5. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>
6. Крупельницька І. Г., Євась Т. В. Організація оперативного обліку на прикладі торговельного підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2024. № 77. С. 37–45. DOI: 10.32782/business navigator.77 37.
7. Кудирко О. М., Даценко Г. В., Гладій І. О. та ін. Обліково-аналітичне забезпечення в системі управління товарними операціями підприємства. London: Agenda Publishing House Ltd. 2022. 136 с.
8. Курило О. І., Дичко Л. А. Удосконалення методичних аспектів обліку, аналізу та контролю запасів підприємств. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 3 (97). С. 116–122. DOI: 10.26642/ema-2021-1(95)-39-44

References

1. Tillman, A.-M., Ekvall, T., Baumann, H., & Rydberg, T. (1999). Key methodological issues in life cycle inventory analysis of paper recycling. *Journal of Cleaner Production*, 7 (4), 267–275. DOI: 10.1016/S0959-6526(99)00149-3

-
-
2. Crawford, R. H. (2008). Validation of a hybrid life cycle inventory analysis method. *Journal of Environmental Management*, 88 (3), 496–506. DOI: 10.1016/j.jenvman.2007.03.024
 3. Savchenko, I., & Nagorna, I. (2018). The evaluation of methodological aspects of the trade enterprises financial stability analysis. *Buhalterinè apskaitos teorija ir praktika*, 17–18, 85–96. DOI: 10.15388/batp.v0i1.11955
 4. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].
 5. Ministry of Finance of Ukraine (2014). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inventaryzatsiu aktyviv ta zoboviazan [On Approval of the Regulation on Inventory of Assets and Liabilities]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> [in Ukrainian].
 6. Krupelnytska, I. H., & Evas, T. V. (2024). Orhanizatsiia operatyvnoho obliku na prykladi torhovelnoho pidpryemstva [Organization of operational accounting on the example of a trading enterprise]. *Biznes-navigator – Business Navigator*, 77, 37–45. DOI: 10.32782/business-navigator.77-37 [in Ukrainian].
 7. Kurylo, O. M., Datsenko, H. V., Hladii, I. O., et al. (2022). *Oblikovo-analitychne zabezpechennia v systemi upravlinnia tovarnymy operatsiamy pidpryemstva [Accounting and analytical support in the system of inventory management at the enterprise]*. London: Agenda Publishing House Ltd. [in Ukrainian].
 8. Kurylo, O. I., & Dychko, L. A. (2021). Udoskonalennia metodychnykh aspektiv obliku, analizu ta kontroliu zapasiv pidpryemstv [Improving methodological aspects of accounting, analysis and control of enterprise inventories]. *Visnyk Zhytomyrskoho Derzhavnoho Techologichnoho Universytetu. Seria: Economichni nauky – Bulletin of Zhytomyr State Technological University. Series: Economics*, (3) 97, 116–122. DOI: 10.26642/ema-2021-1(95)-39-44 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Лазарышина І. Д., Січкара І. О. Методичне забезпечення аналізу товарних запасів на торговельних підприємствах України: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць*. 2025. Спеціальний випуск. DOI: 10.31767/nasoa.2024.si07

Link to the article:

Lazaryshyna I. D., Sichkar I. O. (2025). Methodychne zabezpechennia analizu tovarnykh zapasiv na torhovelnykh pidpryemstvakh Ukrainy: suchasnyi stan ta napriamy vdoskonalennia [Methodological Support for Inventory Analysis at Ukrainian Trade Enterprises: Current State and Directions for Improvement]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*. 2025. Special Issue. DOI: 10.31767/nasoa.2024.si07 [in Ukrainian].